

SANKTUARIA MARYJNE NA WARMII
W ASPEKcie HISTORII SZTUKI

Sanktuaria Maryjne na Warmii, w liczbie czterech, są nie tylko żywymi ośrodkami kultu, lecz także posiadają wysokie walory zabytkowe. Zabytkoznawstwo dzieli zabytki na pięć grup — od najwyższej grupy zerowej do czwartej. Święta Lipka, Stoczek i Krosno — jako zespoły zabytkowe zostały zaliczone do grupy pierwszej, a więc do tych zabytków, które są reprezentacyjne w skali krajowej i często są prekursorskie pod względem stylistycznym, typologicznym i technicznym¹. Jedynie Bazylika Mniejsza w Gietrzwałdzie stanowi niższą rangą zabytek grupy trzeciej, co wynika głównie z częściowego tylko zachowania się pierwotnego kościoła gotyckiego, rozbudowanego w latach osiemdziesiątych ubiegłego stulecia².

Słusznie zauważono, że wszystkie większe przedsięwzięcia artystyczne na Warmii powstają z inicjatywy przede wszystkim poszczególnych biskupów i kapituły, co jest wynikiem „specyficznej struktury społecznej regionu przejawiającej się w słabości miast, znikomej ilości szlachty i niezaangażowaniu w te sprawy bogatego chłopstwa, stąd dominująca rola mecenatu biskupiego, stanowiąca swoiste kuriozum w skali europejskiej”³. Daje się to stwierdzić szczególnie po okresie średniowiecza, gdy największe nasilenie budownictwa sakralnego przypada na wieki XVII i XVIII. W tym okresie zbudowano osiem kościołów odpustowych, a wśród nich także trzy sanktuaria maryjne: Stoczek, Świętą Lipkę i Krosno.

Początki kultu maryjnego w tych trzech miejscach różnią się co do czasu i okoliczności powstania kultu, ale mają tę wspólną cechę, że są zrośnięte z legendami o cudownej figurce Matki Boskiej. Legenda świętolipska sięga początkami w głąb XIV w. Mówi ona o więźniu skazanym na śmierć w Kętrzynie, który w noc poprzedzającą wykonanie wyroku miał widzenie Matki Boskiej, która podała mu kawałek drewna, aby wyrzeźbił jej postać i pokazał sędziom. Sędziowie orzekli, że człowiek, który wykonał taką figurę nie może być przestępcą i darowali mu wol-

¹ W. Borusiewicz: Konserwacja zabytków budownictwa murowanego. Warszawa 1971 s. 22.

² Przewodnik po zabytkowych kościołach Południowej Warmii. Olsztyn 1973 s. 27.

³ J. Poklewski: Kościoły odpustowe na Warmii (Streszczenie referatu wygłoszonego na Sesji Stowarzyszenia Historyków Sztuki w Gdańsku dnia 20 XII 1976 r., maszynopis w Bibliotece Warmińskiego Seminarium Duchownego w Olsztynie).

ność. Zgodnie z poleceniem Maryi więzień ów figurkę umieścił na pierwszym drzewie lipy, jakie napotkał w drodze z Kętrzyna do Reszla⁴. Takie legendy zaczęły się upowszechniać na terenie Europy środkowej i północnej od wieku XIII⁵. Legenda dotycząca Stoczka pochodzi z początku XVI w. i mówi o znalezieniu figurki Matki Boskiej przez dziewczęta grabiące siano. Ponieważ przenoszenie figurki do kaplicy we wsi i do kościoła w Kiwitach kończyło się powracaniem jej na miejsce znalezienia, przeto wybudowano tam kaplicę⁶. Również legenda krośnieńska z początku XVII w. mówi o figurce Matki Boskiej, którą dzieci bawiące się nad brzegiem Drwęczy znalazły na kamieniu w rzece. Dwukrotne chowanie jej przez matkę w domu, a potem procesjonalne przeniesienie do kościoła w Ornece nie zapobiegły powracaniu figurki do Krosna⁷.

Cudowne figury w Świętej Lipce i Stoczku zostały zniszczone w czasie reformacji. Jednym z pierwszych posunięć księcia Albrechta, który jeszcze w r. 1519 pielgrzymował do Świętej Lipki, było wkrótce po sekularyzacji zniszczenie kaplicy i wystawienie w tym miejscu szubienicy dla odstraszenia pielgrzymów⁸. Dopiero po odzyskaniu Świętej Lipki przez katolików została tam zbudowana w r. 1619 druga kaplica, której fundatorem był sekretarz królewski Stefan Sadorski przy wydatnej pomocy pieniężnej biskupa Szymona Rudnickiego⁹. Wówczas to w ołtarzu umieszczono obraz Matki Boskiej Śnieżnej, który później Jezuici zastąpili innym, namalowanym w r. 1640 przez Bartłomieja Pensa¹⁰. W Stoczku miało miejsce włamanie do kaplicy, podczas którego figurkę sprofanowano i zniszczono. W zbudowanym później kościele biskup Mikołaj Szyszkowski umieścił obraz Matki Boskiej Śnieżnej, który sprowadził z Rzymu¹¹. Tak więc w obydwóch sanktuariach od XVII wieku do dziś szczególnym kultem otoczone są obrazy Matki Boskiej Śnieżnej. Kult tych wizerunków upowszechniał się w Polsce od końca XVI i w pierwszej połowie XVII wieku. Ich pierwowzorem jest słynny obraz w kościele S. Maria Maggiore w Rzymie. Stał się on słynny w całym świecie katolickim od dnia zwycięstwa pod Lepanto w 1571 r. W dniu tej bitwy, w której wojska chrześcijańskie rozgromiły Turków, obraz Matki Boskiej Śnieżnej obnoszono po ulicach Rzymu i śpiewano różaniec¹². Cudowna figurka krośnieńska przetrwała najdłużej i zaginęła bez śladu dopiero podczas drugiej wojny światowej. Mimo braku figurki tradycje pielgrzymkowe nie ustały. W oparciu o zachowane przekazy ikonograficzne wykonano kopię cudownej figurki i w 1961 r. nastąpiło jej uroczyste poświęcenie i umieszczenie w ołtarzu głównym¹³. Kult Matki Boskiej w Gietrzwałdzie ma odrębną historię. Kościół parafialny od początku miał tytuł Narodzenia N. M. Panny, a księgi inwentarskie parafii już pod

⁴ J. Obłąk: *Historia Diecezji Warmińskiej*. Olsztyn 1959 s. 89.

⁵ S. Beissel: *Geschichte der Verehrung Marias in Deutschland während Mittelalters*. Freiburg i Br. 1909 s. 415 nn.

⁶ J. Obłąk: jw. s. 92.

⁷ Tamże, s. 92—94.

⁸ J. Poklewski: *Święta Lipka*. Warszawa-Poznań 1974 s. 43.

⁹ Tamże, s. 47—48.

¹⁰ Tamże, s. 50.

¹¹ J. Obłąk: jw. s. 92.

¹² T. Dobrzeński i inni: *Sztuka sakralna w Polsce. Malarstwo*. Warszawa 1958 s. 21.

¹³ J. Wojtkowski: *Sanktuarium Nawiedzenia N. M. P. w Krośnie nad Drwęcą Warmińską*. *Warmińskie Wiadomości Diecezjalne* 1962 nr 5 s. 31—32.

r. 1505 wymieniają obraz Matki Boskiej z Dzieciątkiem, który był przedmiotem szczególnego kultu¹⁴. Obraz posiada duże walory artystyczne, a pod względem ikonograficznym jest to typowa Hodegetria, czyli Maryja — Przewodniczka.

Kolejność budowy istniejących obecnie zespołów pielgrzymkowych jest następująca: Stoczek, Święta Lipka, Krosno i Gietrzwałd (przebudowa w k. XIX w.). Najwcześniej zbudowano kościół w Stoczku. Gdy w 1635 r. nad Warmią zawisła groźba nowej wojny ze Szwedami, wówczas biskup Mikołaj Szyszkowski złożył ślub, że wybuduje kościół na cześć Matki Boskiej, jeśli wyprosi pokój dla Warmii. Wypelniając ten ślub, w latach 1639—1641 zbudował kościół w kształcie rotundy, zwany Kościołem Pokoju Błogosławionej Maryi Dziewicy. Przy kościele osadził Bernardynów, dla których biskup Jan Wydźga ufundował zabudowania klasztorne¹⁵. Barokowy klasztor, ukończony w roku 1666, jest nazywany „pomnikiem” 700-lecia chrztu Polski. Kościół zbudowano na planie koła o średnicy zewnętrznej ok. 15 m, z kopułą i cylindryczną latarnią. Nosi on cechy stylu wczesnobarokowego z prostymi detalami architektonicznymi.

Od roku 1631 nasila się ruch pielgrzymkowy do Świętej Lipki i od tego czasu datują się związki Jezuitów ze Świętą Lipką. Przygotowania do budowy nowego kościoła rozpoczęto w latach 70-tych XVII stulecia. Zadanie nie było łatwe, gdyż miejsce kultu znajdowało się u stóp zalesionego wzgórza, a przyległy teren otaczały bagna i jeziora, stąd najpierw umacniano grunt, wbijając m.in. okute pale olchowe¹⁶. Kościół miał objąć istniejącą kaplicę, a pień drzewa, który jest ustawiony przy drugim filarze nawy środkowej, ma się znajdować (zgodnie z tradycją) w tym samym miejscu co lipa w pierwszej kaplicy. Prace prowadzono tak, aby nie ograniczać nabożeństw i ruchu pątniczego¹⁷. Ostateczny projekt całości założeń opracowano najprawdopodobniej w Wilnie¹⁸. Zachowało się szereg szkiców świadczących o tym, że właściwy projekt architektoniczny był poprzedzony różnymi propozycjami budowli typu centralnego¹⁹. W dniu 11 listopada 1687 r. biskup Michał Radziejowski położył kamień węgielny, a prace budowlane rozpoczęto wiosną 1688 r. Kierownictwo robót objął mistrz murarski Jerzy Ertli z Wilna. Uroczystej konsekracji kościoła dokonał biskup Jan Stanisław Zbąski w dniu 15 sierpnia 1693. W latach następnych zbudowano klasztor, a następnie od roku 1700—1708 wzniesiono krążanki z czterema kaplicami narożnymi. Wykańczanie i upiększanie kościoła i kaplic trwało jeszcze dość długo, bo do roku 1759²⁰.

W ostatecznym rezultacie zespół świętolipski składa się z orientowanej, trójnawowej bazyliki (bez transeptu) z emporami nad nawami bocznymi i z dwuwieżową, smukłą fasadą zachodnią oraz z otaczających kościół krążanków arkadowych, założonych na planie prostokąta, z narożnymi kaplicami na planie kwadratu. Plan budowli jest jasny i przejrzysty, strona formalna jest pełna bogactwa detalu architektonicznego, a pro-

¹⁴ Przewodnik, jw. s. 26—27.

¹⁵ J. Obłąk: jw. s. 92.

¹⁶ J. Poklewski: jw. s. 56.

¹⁷ Tamże.

¹⁸ Tamże, s. 58 nn.

¹⁹ Tamże, s. 79 nn.

²⁰ Tamże.

porcje wewnętrzne i zewnętrzne cechuje smukłość i wertykalizm. Szczególna dekoracyjność ma miejsce we wnętrzu kościoła i w potraktowanej reprezentacyjnie fasadzie zachodniej. Jest ona trójdzielna, trzykondygnacyjowa, z pięknymi podziałami kolumnowymi i pilastrowymi, które potęgują efekty plastyczne i światłocieniowe. Całość architektury została zharmonizowana z otaczającą przyrodą. Mówi się o „teatralności całego założenia”, które „w zamierzeniu twórców miało spełniać z góry określone zadania: zachwycić, wzruszyć, a wreszcie przekonać (*delectare, permovere, docere, deinde persuadere*)”²¹. Autor monografii Świętej Lipki tak podsumowuje swoje badania: „Kościół w Świętej Lipce stanowi jakby soczewkę, w której skupiały się wszystkie najbardziej postępowe tendencje architektury sakralnej XVII wieku, w wyniku czego jest on dziełem stojącym na dobrym poziomie i niewiele ustępuje czołowym europejskim realizacjom swego czasu. Świadczy to dobrze o aspiracjach artystycznych i rozeznaniu w ogólnej problematyce współczesnej architektury fundatorów tego założenia — Jezuitów, dzięki nim bowiem powstało na terenie Prus pionierskie rozwiązanie o szerokim kręgu oddziaływania”²².

Świąta Lipka to nie tylko bogactwo formy, ale również bogaty program ideowo-treściowy zawarty i w samej architekturze i w dekoracji fasady i wnętrza. Treści ideowe miały istotne znaczenie w działalności kontrreformacyjnej kościoła katolickiego i Zakonu Jezuitów. W dekoracji środkowej osi fasady dominuje tematyka maryjna, a więc duże drzewo w kształcie lipy z figurą Matki Boskiej, a wyżej monogram Maryi otoczony promieniami. Wśród figur ustawionych na cmentarzu przykościelnym znajduje się figura Niepokalanie Poczętej. Drogę z Reszla do Świętej Lipki wyznaczają kaplice różańcowe. Tematyka maryjna zajmuje również wiele miejsca w bogatych kompozycjach malarskich we wnętrzu kościoła; m.in. znajduje się tu ciekawy i rzadko spotykany sposób przedstawienia Niepokalanego Poczęcia²³. Do ciekawych akcentów maryjnych należą również tzw. „malowane wota”, to znaczy medaliony ilustrujące poszczególne cuda Matki Boskiej Świętolipskiej, o czym informują napisy uzupełniające każde malowidło. W programie treściowym nie brakuje też tematyki związanej z Towarzystwem Jezusowym. Warto nadmienić, że jedna z kompozycji malarskich, dotycząca działalności misyjnej Zakonu, zawiera jedno z pierwszych przedstawień św. Andrzeja Boboli²⁴.

Oddziaływanie układu architektonicznego Świętej Lipki jest bardzo widoczne w wielu miejscach odpustowych na Warmii, na przykład w Stoczku, Krośnie, Głotowie, Chwałęcinie, Międzyzlesiu i innych²⁵.

Już w roku 1708, w którym ukończono prace budowlane przy krążgankach i kaplicach w Świętej Lipce, rozpoczęto budowę podobnych w Stoczku, otaczając nieregularnym czworobokiem wcześniejszy kościół rotundowy. Narożne kaplice zachodnie zwieńczono kopułami na pendentywach i latarniami, natomiast dwie wschodnie, łączące się z klasztorem, otrzymały sklepienia kolebkowe. Wkrótce też, tj. w latach 1711—1713, pomiędzy rotundę i wschodnie skrzydło krążganków wbudowano jakby drugi kościół na planie prostokąta, pełniący funkcję prezbiterium; wznie-

²¹ Tamże, s. 97.

²² Tamże, s. 119—120.

²³ Tamże, s. 139—140.

²⁴ Tamże, s. 142.

²⁵ Tamże, s. 143.

siono także późnobarokową wieżę. Tak więc do dziś zachowany zespół jest wynikiem wieloetapowego nawarstwiania budowli o różnych kształtach brył architektonicznych, przy czym zamurowanie w r. 1741 arkad wewnętrznych i wstawienie w nie okien odbiło się niekorzystnie na przestrzenności krużganków.

W Krośnie kamień węgielny pod budowę kościoła położył jego fundator biskup Teodor Potocki w dniu 18 września 1715 r. W pięć lat później ten sam biskup dokonał uroczystej konsekracji kościoła w dniu 8 września 1720 r. Prace nad wyposażaniem i ozdobą kościoła trwały długo i z różnymi przerwami. Podobnie budowa krużganków z kaplicami, które rozpoczęto w 1726 r., ale ukończono dopiero w 1777 r.²⁶ Kościół krośnieński wewnątrz stanowi trójprzęsłową nawę ze sklepieniami kolebkowymi na gurtach i z sześcioma wnękami kaplicznymi po bokach (system filarowo-przęsłowy). Przedłużeniem nawy jest nieco węższe czwarte przęsło tworzące prezbiterium. Kościół i cmentarz otacza czworobok krużganków z kaplicami. Dwa dłuższe skrzydła załamują się odcinkami koła ku wewnątrz, zwyżając wschodnią część cmentarza. Pod względem dekoracji architektonicznej i rzeźbiarskiej wyróżnia się dwuwieżowa fasada zachodnia kościoła i zachodnie skrzydło krużganków, zwieńczone attyką z figurami Chrystusa i apostołów i mieszczące w sobie okazałą bramę wejściową. W dekoracji fasady kościoła dominuje tematyka maryjna. Nad portalem widnieje płaskorzeźbiona scena Nawiedzenia, nad lożą benedykcyjną kartusz z monogramem Maryi, a w głównej części szczytu umieszczono duże tondo wyobrażające Maryję z Dzieciątkiem w otoczeniu aniołów, obłoków i promieni. W niszach fasady rozmieszczono rzeźby pełnoplastyczne, przedstawiające św. Piotra, św. Pawła i czterech Ojców Kościoła. Chociaż zespół krośnieński pozostaje pod silnym wpływem Świętej Lipki, to jednak jego walory artystyczne nie są przez to mniejsze. Posiada on sobie właściwe proporcje, swoisty wyraz formalny i stylowy oraz oryginalne wkomponowanie w otaczający pejzaż.

Święta Lipka, Krosno i Stoczek mają wiele cech wspólnych zarówno pod względem charakteru kultowego, jak i pod względem form stylu barokowego. Wszystkie trzy kościoły noszą tytuł Nawiedzenia N. M. Panny, wszystkie trzy posiadają liczne akcenty plastyczne i malarskie o tematyce maryjnej. Wizerunki kultowe umieszczono w ołtarzach głównych, stanowiących cenne zabytki snycerki barokowej. Najokazalszy i największy jest trzykondygnacyjny ołtarz świętoliński, osiągający wysokość 19 m. Późnobarokowe formy architektoniczne i ornamentalne ołtarza łączą się z bogactwem rzeźby i obrazami: Matki Boskiej Świętolińskiej, Nawiedzenia i Wniebowzięcia. Tabernakulum drewniane dekorują kunsztowne ozdoby ze srebra, zawierające scenę Ostatniej Wieczerzy i Chrystusa z uczniami w Emaus — jest to wysokiej klasy zabytek złotnictwa. Ołtarz główny w Krośnie został tak pomyślany, aby przy całej swej wielkości nie tylko nie przytłoczyć małej figurki, lecz w pełni ją wyeksponować. Jedynie ołtarz w Stoczku, chociaż sam w sobie jest cennym zabytkiem, powoduje wrażenie, że obraz kultowy jakby rozsadza przeznaczone dla siebie miejsce. I rzeczywiście tak jest, bowiem sprowadzony z Rzymu obraz okazał się za duży w stosunku do przeznaczonego dlań miejsca w już istniejącym ołtarzu. Mówiąc o wystroju kościołów i kaplic

²⁶ M. Babicka: Barokowy kościół pielgrzymkowy w Krośnie na Warmii. *Roczniki Humanistyczne*. T. 15: 1967 z. 4 s. 42—45.

nie można zapominać o wielu innych ołtarzach, o licznych rzeźbach i malowidłach z przedstawieniami świętych, co nie jest bez znaczenia, jeśli się zważy, że rozkwit tych sanktuariów jest czasem zmagania z reformacją, która odrzuca kult Matki Boskiej i Świętych Pańskich.

Biorąc pod uwagę stronę artystyczną i stylowo-formalną trzech wyżej omówionych zespołów barokowych, można je uszeregować następująco: Święta Lipka, Krosno i Stoczek. O takiej kolejności zdecydowały m.in.: znaczenie kultowe miejsca, mecenat artystyczny i dobór wykonawców. Wszystkie te czynniki najsilniej uwidoczniły się właśnie w Świętej Lipce, która „w Polsce przedrozbiorowej po Częstochowie była najgłośniejszym sanktuarium maryjnym...”²⁷. Badania nad sztuką baroku na Warmii prowadzą m.in. do stwierdzenia, że mecenat artystyczny biskupów warmińskich sprzyjał pogłębianiu wiedzy o sztuce artystów miejscowych i że warsztaty rzemieślnicze typu cechowego zaczęły się przeradzać w pracownie czysto artystyczne, w których znano najlepsze wzory malarstwa włoskiego czy niderlandzkiego²⁸. W przypadku Świętej Lipki wśród fundatorów i ofiarodawców spotykamy nie tylko nazwiska biskupów i mieszczan z terenu diecezji warmińskiej, ale i wielu przedstawicieli tak znanych rodów, jak Czartoryscy, Sapiehowie, Radziwiłłowie, Ossolińscy, Ogińscy, Potoccy, Krasińscy, Załuscy, Czapscy, Braniccy i Chodkiewiczowie²⁹. Co się zaś tyczy wykonawstwa, to początkowo spoczywało ono na artystach związanych z Wilnem, jak budowniczy Jerzy Ertli i malarz Bartłomiej Pens (pochodzący z Belgii), wykonawca obrazu Matki Boskiej Świętolipskiej³⁰. Pod koniec XVII wieku nasila się udział artystów z Królewca. Wymieńmy choćby najbardziej godne uwagi nazwiska. Rzeźbiarz Krzysztof Peucker wykonuje kolejno ambonę, trzy ołtarze boczne (św. Franciszka Ksawerego, św. Ignacego Loyoli i św. Stanisława Kostki) i ołtarz główny. Snycerz Jan Krzysztof Döbel wykonał ławki i również trzy ołtarze boczne (M. B. Bolesnej, św. Józefa i św. Krzyża). Jan Josue Mosen-gel jest wykonawcą jakże do dziś cenionych organów. Złotnik Samuel Grew jest autorem srebrnych ozdób tabernakulum oraz cennej monstrancji w kształcie lipy. Nie brakło też od początku wykonawców miejscowych — kamieniarzy, rzeźbiarzy, malarzy, złotników i kowali. Wśród malarzy mamy Macieja Meyera z Lidzbarka, autora polichromii i Piotra Kolberga z Dobrego Miasta, malarza scen biblijnych w płycinach ambony. Rzeźbiarz Chr. Schmidt z Reszla wykonał figurę Niepokalanej, a Krzysztof Perwanger z Tolkmicka (rodem z Tyrolu) wyrzeźbił 44 figury przedstawiające drzewo genealogiczne Chrystusa. Znakomity kowal reszelski Jan Schwartz wykonał wspaniałe kute bramy. Liczne prace złotnicze, w tym figurę Matki Boskiej umieszczoną na lipie wewnątrz kościoła, polecono wykonać złotnikowi olsztyńskiemu Michałowi Bartolomowiczowi.

Pod względem zabytkowym i artystycznym najskromniej przedstawia się sanktuarium maryjne w Gietrzwałdzie pod wezwaniem Narodzenia N. M. Panny. Jako kościół gotycki był podobny wielu innym kościołom wiejskim — niezbyt wielki, na rzucie prostokąta, z kwadratową

²⁷ J. Obłąk: jw. s. 89.

²⁸ K. Wróblewska: Piotr Kolberg — malarz warmiński z końca XVII i początku XVIII stulecia. *Komunikaty Mazursko-Warmińskie*. Olsztyn 1969 nr 3/105/s. 295.

²⁹ J. Poklewski: jw. s. 64.

³⁰ Tamże, s. 66 nn. oraz J. Obłąk: Święta Lipka. Olsztyn 1975 s. 17 nn.

wieżą od zachodu. Wydarzenia z roku 1877 i zapoczątkowany przez nie bardzo liczny napływ pielgrzymów spowodowały rozbudowę części wschodniej w stylu neogotyckim w r. 1884. Wyposażenie wnętrza jest całkowicie neogotyckie o bardzo przeciętnym poziomie artystycznym. Dotyczy to i ołtarza głównego, w którym znajduje się cenny, od dawna czczony, a w 1967 r. ukoronowany obraz Matki Boskiej Gietrzwałdzkiej. W roku 1970 kościół gietrzwałdzki otrzymał godność Bazyliki Mniejszej.

DIE MARIEN-HEILIGTÜMER IM ERMLAND IM ASPEKT DER KUNSTGESCHICHTE

ZUSAMMENFASSUNG

Zu den ermländischen Marien-Heiligtümern zählt man: Święta Lipka (Heilige-linde), Stoczek (Springborn), Krosno (Krossen) und Gietrzwałd (Dietrichswalde). In den drei ersten Ortschaften wurden die wundertätigen kleinen Marien-Figuren Kultobjekte. Anstelle der zur Reformationszeit in Święta Lipka und Stoczek zerstörten Marien-Figuren traten in diesen Kultorten Bilder der Schneeigen Muttergottes. In Gietrzwałd dagegen war von Anfang an die Verehrung auf ein Bild der Gottesmutter im Stil der Hodegetria gerichtet. In den Kultorten, mit Ausnahme von Gietrzwałd, befanden sich ursprünglich nur Kapellen. Bis heute bewahrte Pilgergruppen wurden im 17. und 18. Jahrhundert geschaffen. Den grössten künstlerischen und Denkmalswert weist die Sammlung von Święta Lipka auf, die ein europäisches Kunstniveau aufweist. Unter deren unmittelbaren Einfluss entstand der architektonische Komplex in Krosno. Auch in Stoczek, wo Teile der Objekte am frühesten erbaut worden sind, entschied über die letztgültige Gestaltung das Muster von Święta Lipka. Trotz der gemeinsamen Züge, die alle drei Barockbaukomplexe aufweisen, aus Kirche, den sie umgebenden Arkadenkreuzgängen mit vier Eckkapellen und (klösterlichen) Wohnbauten bestehen, hat jedes Baudenkmal seinen eigenen stilistischen Ausdruck und seine spezifische Schönheit. Die Architektur wird durch eine reiche Aussen- (bildhauerische) und Innendekoration (malerische und bildhauerische) ergänzt, insbesondere in Święta Lipka und Krosno. Diese wiederum enthält einen reichen Ideengehalt, von wesentlicher Bedeutung im Ringen mit der Reformation.

Die Marien-Heiligtümer im Ermland, samt anderen Ablassstätten, sind massgebend für die Gestaltung der sakralen Barockarchitektur auf diesem Gebiet. Sie erlauben es auch die Rolle des künstlerischen Mäzenats zu ergründen, der fast ausnahmslos den ermländischen Bischöfen und Geistlichen zuzuschreiben ist.